

**Міністерство освіти і науки України
Одеська національна академія харчових технологій**

ПРОТОСВІЦЬКА ОКСАНА ІВАНІВНА

УДК 339.9:338.001.36

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ
ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Одеса - 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в ЗВО «Міжнародний університет бізнесу і права» Міністерства освіти і науки України (м. Херсон).

Науковий керівник

- кандидат економічних наук, доцент
ФЕДОРЧУК Олександр Михайлович,
Херсонський державний університет,
доцент кафедри фінансів, обліку та
підприємництва.

Офіційні опоненти:

- доктор економічних наук, професор
СЕДКОВА Ірина Олександрівна,
Одеська національна академія харчових технологій,
професор кафедри менеджменту і логістики;

- кандидат економічних наук, доцент
КУЗЬОМА Віталій Вікторович,
Миколаївський національний аграрний університет,
доцент кафедри обліку і оподаткування.

Захист відбудеться **16 березня 2021 р. о 11⁰⁰ годині** на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.088.05 в Одеській національній академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112, аудиторія А-234.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Одеської національної академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112, читальний зал.

Автореферат розісланий **16 лютого 2021 р.**

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Крупіца І.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Розвиток сільського господарства є одним із визначальних векторів забезпечення продовольчої безпеки країни, формування її експортного потенціалу, джерелом наповнення бюджету та зміцнення економіки держави в цілому. Кон'юнктура світового ринку сприяє нарощуванню виробництва аграрної продукції: високі ціни стимулюють збільшення обсягів виробництва, а зростання чисельності населення планети сприяє збереженню такої тенденції в довгостроковій перспективі.

Формування концепції сталого розвитку потребує глибокого переосмислення сутності та рушійних сил трансформації системи управління аграрними підприємствами. Переорієнтація економіки України на економіку сталого розвитку потребує розробки дієвого господарського механізму, досліджень економічних категорій, які характеризують економіку сталого розвитку. Концепція сталого розвитку передбачає певні обмеження в експлуатації природних ресурсів, але ці обмеження не є абсолютними, а відносні і пов'язані із сучасним рівнем техніки і соціальної організації, а також із здатністю біосфери справлятися з наслідками людської діяльності.

Конкурентоспроможність аграрних підприємств характеризує можливість та ефективність адаптації їх до умов конкурентного середовища. Економічні перетворення в Україні не забезпечили автоматичного формування дієвого конкурентного середовища, не сприяли підвищенню конкурентоспроможності аграрних підприємств та зростанню їхньої інвестиційної привабливості.

Фундаментальні аспекти управління конкурентоспроможністю знайшли своє відображення в працях закордонних учених Г. Асселя, Ф. Котлера, Г. Минцберга, Пітерса, М. Портера, Ф. Тейлора, А. Сміта, А. Файоля, Р. Уотермена, Е. Чемберлена, Й. Шумпетера та ін. Вагомий внесок у дослідження питань теоретичного обґрунтування конкурентоспроможності виробництва зробили такі науковці, як Г. Азоєв, Б. Буркинський, С. Войт, О. Градов, О. Загорянська, Ю. Іванов, В. Кузьома, І. Ліпсіц, І. Ліфіц, О. Павлов, О. Паршина, М. Портер, С. Светуньков, Р. Фатхутдінов, А. Юданов та ін. Проблеми формування конкурентних переваг аграрних підприємств в сучасних умовах господарювання, враховуючи вплив глобалізаційних процесів, відображені у наукових дослідженнях вітчизняних учених: Я. Базилюка, Н. Басюркіної, В. Білошапки, Н. Гаращенко, В. Герасимчука, В. Діканя, Ю. Іванова, І. Іртищевої, С. Кваши, В. Лагодієнка, В. Немченка, І. Савенко, І. Седікової, С. Покропивного, О. Федорчука, Л. Шульги тощо.

За умов наявності значного наукового арсеналу, питання конкурентоспроможності аграрних підприємств залишаються актуальними і потребують подальшого дослідження в напрямку формування системи управління конкурентними перевагами аграрних підприємств через гармонійне поєднання економічної, екологічної та соціальної складових сталого розвитку. Важливість і значимість цих питань зумовили вибір теми, постановку мети і завдань дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація

виконана в межах тематики наукових досліджень ЗВО «Міжнародний університет бізнесу і права» при виконанні тем: «Механізми та чинники активізації сталого розвитку економічних процесів в Україні» (номер державної реєстрації 0116U002610), «Формування системи антикризового управління підприємствами регіону в умовах пролонгованої трансформації відносин власності і конкурентної орієнтації розвитку» (номер державної реєстрації 0118U006680) та «Стратегії міжнародного маркетингу вітчизняних підприємств в умовах мінливої світової економіки» (номер державної реєстрації 0118U006682). Особистий внесок автора полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних підходів і практичних рекомендацій щодо забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств на засадах сталості.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є теоретико-методичне обґрунтування основ і розробка практичних рекомендацій щодо забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах сталого розвитку.

Відповідно до визначеної мети окреслено сукупність основних завдань, спрямованих на її досягнення:

- дослідити сутність конкурентоспроможності аграрних підприємств як економічної категорії для поглиблення наукового базису дослідження;
- розглянути наукові підходи формування конкурентоспроможності аграрних підприємств з метою визначення особливостей її забезпечення в умовах сталого розвитку;
- розробити методичний інструментарій дослідження конкурентоспроможності аграрних підприємств на засадах сталості через поєднання сукупності методів, критеріїв та системи показників;
- проаналізувати показники економічної, соціальної, екологічної складових сталого розвитку аграрних підприємств з метою з'ясування проблемних питань забезпечення конкурентоспроможності їх діяльності;
- здійснити оцінку рівня конкурентоспроможності аграрних підприємств з метою визначення базових факторів її підвищення в умовах сталого розвитку;
- розробити стратегічні засади конкурентоспроможності аграрних підприємств в контексті сталого розвитку;
- запропонувати напрями зміцнення економічної і соціальної складових сталого розвитку аграрних підприємств;
- окреслити екологічні перспективи у реалізації концепції конкурентоспроможності аграрних підприємств на умовах сталості.

Об'єктом дослідження є процеси управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств в умовах гармонійного поєднання економічної, соціальної та екологічної складових сталого розвитку.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних та практичних засад забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах сталого розвитку.

Методи дослідження. Теоретичну і методичну основу дослідження становлять фундаментальні положення економічної теорії, теорій конкурентоспроможності. Для досягнення мети дисертаційної роботи

використано загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: метод термінологічного аналізу – для вивчення та уточнення поняття «конкурентоспроможність аграрних підприємств», «сталий розвиток»; діалектичний та абстрактно-логічний – для узагальнення теоретико-методичних засад формування конкурентоспроможності аграрних підприємств; структурно-функціональний – для систематизації принципів та критеріїв оцінки впливу конкурентних переваг на забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств; системного аналізу – для формування концептуальних засад стратегії конкурентоспроможності аграрних підприємств в контексті сталого розвитку; статистичного аналізу – для оцінки конкурентоспроможності аграрних підприємств; графічний – для наочного представлення ілюстративного матеріалу дисертації.

Інформаційною базою дослідження є законодавчо-нормативна база України, наукові джерела, серед яких монографічні праці, наукові статті, доповіді вітчизняних і зарубіжних учених на міжнародних та всеукраїнських конференціях з проблемних питань розвитку аграрних підприємств та забезпечення їх конкурентоспроможності; аналітичні матеріали Державної служби статистики України; довідкові й інформаційні видання професійних та міжнародних організацій, інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розвитку і поглибленні відомих та обґрунтуванні нових теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій з формування системи управління забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств через призму збалансування економічної, соціальної та екологічної детермінант сталого розвитку. В дослідженні сформульовано наступні найбільш значущі результати, які виносяться на захист:

удосконалено:

- концептуальні засади стратегії конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах сталого розвитку, що представляють собою взаємозв'язок економічної, соціальної, екологічної складових, де результатом є синергетичний ефект впливу на створення умов для виробництва і реалізації конкурентоспроможної екологічно чистої сільськогосподарської продукції та підвищення рівня і якості життя населення. Це дасть змогу використати їх як теоретико-методичне підґрунтя для управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств через ефективне використання конкурентних переваг та інвестиційних можливостей аграрних підприємств;

- організаційно-економічний механізм управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств, який є сукупністю організаційного та економічного блоків, механізму регулювання економічної, соціальної і екологічної складових сталого розвитку, впровадження яких на системній основі дасть можливість ефективно використовувати ресурсний потенціал та інвестиційні можливості аграрних підприємств, забезпечить їх конкурентоспроможність в умовах змін факторів зовнішнього та внутрішнього середовища;

- визначення сутності економічної категорії «конкурентоспроможність аграрних підприємств», яке, на відміну від існуючих, визначено як здатність системи управління підприємства функціонувати в мінливих умовах господарювання, використовуючи специфічні конкурентні переваги та інвестиційні можливості з метою виробництва і реалізації якісної, безпечної, доступної сільськогосподарської продукції для задоволення потреб споживачів на ринку;

- методичний інструментарій оцінки конкурентоспроможності аграрних підприємств, який представляє собою сукупність показників та критеріїв, що відображають цільові орієнтири та кількісне вимірювання наближення системи до орієнтирів в розрізі економічної, соціальної, екологічної складових сталого розвитку для аналізу інформації рівня забезпечення конкурентних переваг та використання інвестиційних можливостей аграрних підприємств на засадах сталості;

набули подальшого розвитку:

- теоретичний підхід до визначення поняття «конкурентоспроможність підприємства» у частині виокремлення його категоріальних ознак, таких як: процес боротьби між виробниками за провідні позиції на ринку; результат ефективного господарювання за умов конкурентного ринку; характеристика підприємства, що відображає сукупність переваг над конкурентами, гармонійність розвитку підприємства; здатність підприємства виробляти продукцію, надавати послуги, виконувати роботи, що в сукупності буде конкурентним на ринку. Це дало змогу сформуванню авторського формату бачення дефініції «конкурентоспроможність підприємства»;

- класифікація факторів впливу на конкурентоспроможність аграрних підприємств на засадах сталості через поділ їх на зовнішні (заходи державного впливу, економічні зв'язки та наявність конкурентів, державна система стандартизації і сертифікації, розробка та реалізація законодавчої бази, розміщення виробничих сил та сировинні ресурси, застосування техніки та технології для виробництва якісної продукції) і внутрішні (потенціал маркетингових служб, система та методи управління підприємством, якість виробленої продукції, ступінь задоволення потреб споживача, організація процесу виробництва на підприємстві). Це дозволить розширити наукові засади щодо формування концептуальних засад стратегії конкурентоспроможності аграрних підприємств в контексті сталого розвитку;

- методика діагностики конкурентоспроможності діяльності аграрних підприємств, яка, на відміну від існуючої, ґрунтується на моніторингу системи показників економічної, соціальної та екологічної складових, що синергетично впливають на підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах сталого розвитку через зниження витрат на виробництво одиниці продукції при раціональному використанні природного потенціалу, зменшення екологодеструктивного впливу на навколишнє природне середовище, зниження безробіття, сприяння соціальної інтеграції;

- науково-теоретичні принципи системи управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств, які поділено на три групи:

концептуальні (наукової обґрунтованості, ранжування, системності, комплексності, цільової спрямованості, єдності теорії та практики управління), ринкові (збереження та розвитку конкурентних переваг, ринкової орієнтації, гнучкості, етапності), альтернативні (багатоваріантності, співставності управлінських рішень при аналізі їх варіантів). Запропоновані принципи враховані при побудові системи управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств, впровадження якої забезпечить ефективне досягнення високих соціально-економічних результатів при раціональному використанні ресурсів навколишнього середовища;

- пріоритетні напрями вдосконалення системи управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств через формування інвестиційного клімату, достатнього державного фінансування, сприятливої цінової політики, запровадження інноваційного розвитку виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції, підготовки кваліфікованих працівників сільського господарства, впровадження яких дасть змогу забезпечити конкурентоспроможність аграрних підприємств в умовах сталого розвитку.

Практичне значення одержаних результатів полягає в поглибленні знань та обґрунтуванні організаційно-методичної бази покращення конкурентоспроможності аграрних підприємств через призму збалансування економічної, соціальної та екологічної детермінант сталого розвитку. Запропоновані в дисертаційній роботі напрями підвищення і підтримки конкурентоспроможності аграрних підприємств знайшли своє відображення в рекомендаціях до впровадження в діяльність: ДП «Дослідне господарство «Новокаховське» Інституту рису НААН України» (довідка № 73 від 19.11.2020 р.), ПОП «Вікторія» Миколаївська обл., м. Новий Буг (довідка № 73 від 18.11.2019 р.), ТОВ «Агрофірма Слов'янка» м. Херсон (№18 від 10.02.2020 р.), ТОВ «Полодоовочевий комбінат «Херсон» м. Херсон (довідка № 611/3 від 15.10.2020 р.); ТОВ «Трофімова» Овідіюпольського району Одеської області (довідка №92 від 24.09.2020р.); ТОВ «Агро-Юг Сервіс» м Миколаїв (довідка № 92 від 22.12.2020 р.). Провідні теоретичні, а також практичні результати дослідження використовуються в навчальному процесі ЗВО «Міжнародний університет бізнесу і права» (довідка про впровадження №103 від 22 січня 2020 року).

Особистий внесок здобувача. Основні наукові положення, розробки, висновки та пропозиції, викладені у дисертації, одержані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи дисертанта. Особистий внесок автора в публікаціях, виконаних у співавторстві, конкретизовано в списку опублікованих праць в авторефераті.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки та результати дослідження обговорювалися на таких науково-практичних конференціях: II міжнародна «Проблеми і тенденції розвитку сучасної економіки в умовах інтеграційних процесів: теоретичні та практичні аспекти» (Херсон, 2-3 листопада 2017 року.); III міжнародна «Проблеми і тенденції розвитку сучасної

економіки в умовах інтеграційних процесів: теоретичні та практичні аспекти» (м. Херсон, 11-12 листопада 2018 р.); міжнародна «Транснаціональні зв'язки економіко-правових систем і бізнесу: тенденції та перспективи розвитку» (м. Херсон, 26 червня 2018 року); міжнародна «Маркетингові орієнтири інноваційного розвитку економіки і міжнародний досвід» (м. Херсон, 16 жовтня 2018 року); III всеукраїнська «Актуальні питання економічного розвитку в сучасних умовах» (м. Херсон 29-30 березня 2019 р.); II всеукраїнська «Імплементация інновацій обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку сучасного бізнесу» (м. Харків, 18 квітня 2019 року); III всеукраїнська «Сучасні проблеми обліку, аналізу, аудиту й оподаткування суб'єктів господарської діяльності: теоретичні, практичні та освітні аспекти» (м. Дніпро 28-29 березня 2019 р.); II всеукраїнська «Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством» (23 квітня 2019 р.); міжнародна «Розвиток підприємницької діяльності в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів» (18-19 квітня 2019 р.); міжнародна «Інноваційні технології та актуальні питання післязбиральної доробки плодоовочевої продукції як важіль підвищення економічної ефективності» (м. Херсон, 14-15 березня 2019 р.); міжнародна «Формування потенціалу економічного розвитку промислових підприємств» (м. Одеса 25-26 квітня 2019 р.), міжнародна «Управління розвитком соціально-економічних систем» (м. Харків, 8 жовтня 2020 р.).

Публікації одержаних результатів. Основні положення та результати дисертації відображені у 21 наукових статтях, загальним обсягом 6,16 д.а., надрукованих у фахових виданнях України та інших наукових журналах економічного профілю, тезах наукових конференцій, публікаціях у періодичних виданнях.

Обсяг та структура дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, списку використаних джерел до кожного розділу висновків та пропозицій, викладена на 168 сторінках основного тексту, включає 25 таблиць, 19 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «Теоретико-методичні основи формування конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах сталого розвитку» досліджено виникнення та сутність поняття конкурентоспроможності аграрних підприємств; поглиблено концептуальні аспекти формування конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах сталого розвитку; визначено методичні підходи до оцінки рівня конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Встановлено, що динамічні процеси інтеграції України до світового економічного простору обумовлюють об'єктивну необхідність формування господарських одиниць, які б виробляли конкурентоспроможну продукцію відповідно до міжнародних стандартів і були конкурентоспроможними на світовому ринку.

Відповідно до результатів проведених досліджень «конкурентоспроможність підприємства» трактують як:

- процес боротьби між виробниками за провідні позиції на ринку;
- результат ефективного господарювання за умов конкурентного ринку;
- характеристика підприємства, що відображає сукупність переваг над конкурентами, гармонійність розвитку підприємства;
- здатність підприємства виробляти продукцію, надавати послуги, виконувати роботи, що в сукупності буде конкурентним на ринку.

Визначено, що конкурентоспроможність підприємства – це здатність формування системи управління підприємством, яка направлена на виробництво якісної продукції, ефективне використання ресурсів, цілеспрямовану роботу з персоналом, впровадження інновацій з метою функціонування підприємства в умовах конкурентної боротьби.

З'ясовано, що джерелом конкурентних переваг аграрних підприємств є:

- природно-кліматичні умови (рівнинний рельєф, помірний клімат, великі площі сільськогосподарських угідь, окремих полів тощо);
- ресурсний потенціал (земельні ресурси, трудові ресурси, виробничі ресурси тощо);
- географічне положення (наявність транспортних коридорів, вигідний радіус доставки сільськогосподарської продукції, транзитне положення тощо);
- кон'юнктура ринку (високий попит на основні експортоорієнтовані культури, можливість створення аграрних пулів).

Систематизовано фактори конкурентоспроможності аграрних підприємств в дві групи: зовнішні й внутрішні (рис. 1).

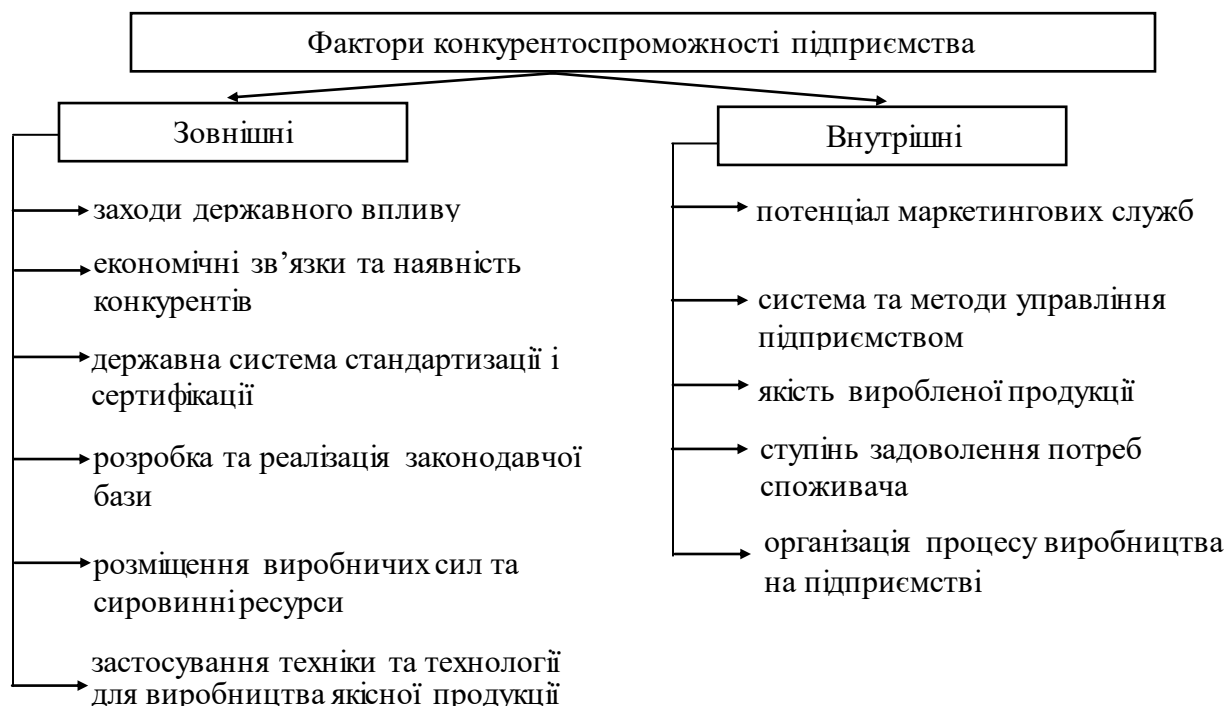

Рис. 1. Фактори, що впливають на конкурентоспроможність аграрних підприємств в умовах сталого розвитку

Запропоновано, економічну категорію «конкурентоспроможність аграрних

підприємств» розуміти як здатність системи управління підприємства функціонувати в мінливих умовах господарювання, використовуючи специфічні конкурентні переваги та інвестиційні можливості з метою виробництва і реалізації якісної, безпечної, доступної сільськогосподарської продукції, яка задовольняє потреби споживачів на ринку.

В процесі дослідження поняття «управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств» визначаємо як сукупність управлінських дій, спрямованих на ефективне використання ресурсного потенціалу, а також розробку конкурентних стратегій, що забезпечують формування й підтримку конкурентних переваг та інвестиційних можливостей з метою створення умов для виробництва і реалізації конкурентоспроможної екологічно чистої сільськогосподарської продукції, підвищення рівня і якості життя населення.

Визначено, що принципи дослідження системи управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств можна поділити на три групи: концептуальні, ринкові та альтернативні (рис. 2).

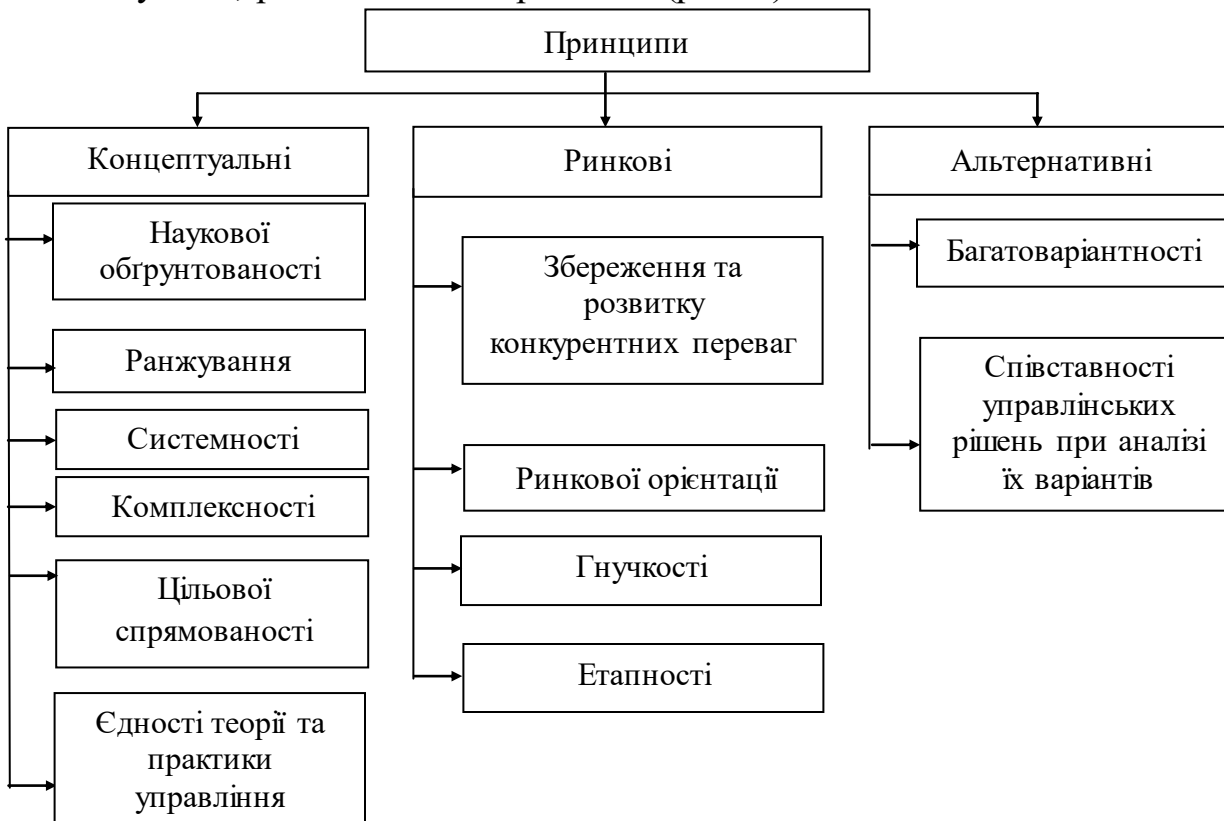

Рис. 2. Принципи дослідження системи управління конкурентоспроможності аграрних підприємств

Авторське бачення питання формування концепції стратегічного управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств в умовах сталого розвитку ґрунтується на холістичному підході, який розкривається в створенні системи управління діяльністю аграрних підприємств, яка б забезпечила на підставі аналізу зовнішнього і внутрішнього стратегічного потенціалу формування стратегічних цілей та завдань підприємства, обґрунтування стратегії таким чином, щоб забезпечити ефективне досягнення високих

соціально-економічних результатів при раціональному використанні ресурсів навколишнього середовища на інноваційній основі.

Запропоновано методичку оцінки конкурентоспроможності, сутність якої полягає у виділенні груп показників, які характеризують економічну, екологічну, соціальну складові сталого розвитку та оцінюють рівень конкурентоспроможності аграрного підприємства, які в сукупності дозволяють отримати характеристику рівня забезпечення конкурентних переваг та використання інвестиційних можливостей.

У другому розділі «Аналіз конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах сталого розвитку» окреслено результати діагностики економічної, соціальної та екологічної складових сталого розвитку аграрних підприємств; визначено оцінку рівня їх конкурентоспроможності за запропонованою автором методикою.

Встановлено, що в 2019 році порівняно з 2010 роком обсяги виробництва валової продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств Причорноморського регіону зросли на 43,8 %. Обсяги валової продукції рослинництва в усіх категоріях господарств збільшилися на 61,2 %, в сільськогосподарських підприємствах – на 78,1 %, в господарствах населення – 30 %; обсяги виробництва валової продукції тваринництва зменшилися в усіх категоріях господарств на 13,1 %, в сільськогосподарських підприємствах – на 44,2 %, в господарствах населення – на 23,6 %.

Досліджено, що в усіх категоріях господарств урожайність зернових та зернобобових культур значно підвищилась на 52,8 %, соняшнику – на 57,1 %, ріпаку озимого та кользи – на 80,1 %, овочевих культур – на 52,5 %. Аналогічна ситуація спостерігається в сільськогосподарських підприємствах та господарствах населення. Це пояснюється тим, що аграрні підприємства використовують високоефективні індустріальні технології вирощування культур, які передбачають застосування потужної сучасної техніки, якісних сортів, збалансування органічних та мінеральних добрив.

Протягом 2010-2019 років середній річний удій від однієї корови в усіх категоріях господарств зріс на 34,6 %, в сільськогосподарських підприємствах – в 2 рази, в господарствах населення – на 23,7 %. Причиною підвищення цього показника є зміна структури виробництва кормів: зернофуражних і зернобобових культур та багаторічних трав, використання комбікормів і мікробіологічних добавок. Збалансованість кормів за перетравним протеїном та всіма елементами дає можливість досягнення високої продуктивності тварин. Середній річний настриг вовни від однієї вівці в сільськогосподарських підприємствах збільшився на 17,3 %, в господарствах населення – на 3,12 %, проте, за останні 5 років відмічається зменшення цього показника: в господарствах усіх категорій – 6,6 %, в сільськогосподарських підприємствах – 33,9 %, в господарствах населення – 3 %.

З'ясовано, що виробництво продукції рослинництва та тваринництва в усіх категоріях господарств Причорноморського регіону на одну особу зросло з 6420 грн в 2010 році до 11226,3 грн в 2019 році, тобто майже в 2 рази. При цьому обсяг продукції рослинництва в розрахунку на одну особу за даний

період збільшився на 83,3 %, продукції тваринництва в розрахунку на одну особу відповідно на 80,4 %. Це свідчить про підвищення ефективності виробництва продукції аграрних підприємств.

В 2019 році порівняно з 2015 роком в Причорноморського регіону рівень рентабельності виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах характеризується як нестабільний в часі (табл. 1).

Таблиця 1

Рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах Причорноморського регіону (%)

Види продукції	Роки					Абсолютний приріст (зниження), -, + 2019 р. до 2015 р.
	2015	2016	2017	2018	2019	
Культури зернові та зернобобові	43,7	45	33,4	41,9	20,5	-23,1
Соняшник	79,4	81,6	65	49,4	42,4	-37,1
Культури овочеві	53,0	31,2	34,5	20,3	-7,3	-60,3
Картопля	9,5	-38,5	-12,1	-28,2	-25,7	-35,2
Молоко	9,6	23,1	59,7	37,3	60,7	51,1
Велика рогата худоба на м'ясо	-38,6	-58,1	-26,3	-10,9	-27,7	10,9
Свині на м'ясо	-9,6	-0,1	37,3	5,3	-21,1	-11,4
Вівці та кози на м'ясо	-11,1	-44,1	-9	-25,6	-77,9	-66,8
Птиця на м'ясо	-82,9	-98,9	-13,8	-77,4	-80,0	3,0
Яйця			-18,9	-7,8	-27,0	-27,0

Визначено, що питома вага працівників, зайнятих в сільському господарстві, в їх загальній чисельності в економіці загалом в 2019 році порівняно з 2010 роком зменшилась на 3,4 в.п. та порівняно з 2015 роком на 0,5 в.п. Це пояснюється тим, що недостатньо працює мотиваційний механізм в аграрній сфері, який має враховувати специфіку сільського господарства та чинники, що впливають на мотивацію праці.

Проаналізовано, що в Причорноморського регіону обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферу від стаціонарних джерел забруднення в сільському, лісовому та рибному господарстві зменшились в 2019 році порівняно з 2010 роком на 8,5 %. Проте, обсяги викидів діоксиду вуглецю в атмосферу від стаціонарних джерел забруднення зросли на 55,4 %. Промислові викиди в атмосферу несприятливо впливають перш за все на людину та на навколишнє природне середовище, а найбільш важкі форми прояву спостерігаються на промислових майданчиках та прилеглих до них територіях.

Встановлено, що протягом 2017-2019 років серед обраних аграрних підприємств Причорноморського регіону перше місце в рейтингу підприємств за теорією ефективної конкуренції займає ТОВ «Агроюна» Одеська обл. с.Шимкове, друге – ПОП «Вікторія» Миколаївська обл. м.Новий Буг, останнє

місце займає ТОВ «Геліос-1» Херсонська обл. м.Каховка. (табл. 2).

Таблиця 2

Визначення конкурентоспроможності аграрних підприємств в середньому за 2017-2019 рр. за методом теорії ефективної конкуренції

Аграрні підприємства	Групові індекси конкурентоспроможності:			Загальний індекс конкурентоспроможності (КП)	Місце в рейтингу
	ефективності виробничої діяльності (ЕВД)	фінансового стану (ФС)	ділової активності (ДА)		
ТОВ «Агроюна»	0,974	0,894	0,986	0,957	1
ТОВ «Агрофірма Слов'янка»	0,846	0,742	0,914	0,834	4
ФГ «Владам»	0,820	0,760	0,769	0,783	5
ТОВ «С-Росток»	0,775	0,697	0,743	0,738	6
ПОП «Вікторія»	0,869	0,876	0,820	0,855	2
ТОВ «Геліос-1»	0,651	0,692	0,755	0,723	7
СТОВ «ІВА»	0,794	0,862	0,894	0,850	3

Подолання сучасних проблем і розвиток конкурентоспроможності аграрних підприємств на перспективу можливі за умов формування ефективної системи управління підприємством, спрямованої на стратегічний розвиток та отримання довгострокових результатів. Ефективна аграрна політика повинна враховувати специфіку сільськогосподарської сфери, фінансовий стан підприємств і гарантувати економічну безпеку сільськогосподарських виробників.

У третьому розділі «Управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств в умовах сталого розвитку» розроблено концептуальні засади стратегії конкурентоспроможності аграрних підприємств в контексті сталого розвитку; запропоновано основні напрями зміцнення складових сталого розвитку для забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Розроблено концептуальні засади стратегії конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах сталого розвитку, особливістю яких визначено використання наявних конкурентних переваг та інвестиційних можливостей суб'єктів господарювання для зростання ефективності виробництва екологічно чистої конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції (рис. 3).

Запропоновано організаційно-економічний механізм управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств, який складається з: організаційного блоку (запровадження процедури громадських обговорень програм розвитку сільськогосподарського виробництва; забезпечення прозорості та ефективності використання коштів державної підтримки сільського господарства; збільшення владних повноважень та фінансової спроможності місцевих органів влади; формування нових знань у галузі органічного виробництва); економічного блоку (забезпечення високого рівня природної конкурентоспроможності; підвищення фінансування розвитку комплексу соціальної інфраструктури сільських територій; зростання

інвестиційного забезпечення сільського господарства; освоєння технологій органічного виробництва; пільгове кредитування сільського господарства; забезпечення стабільності внутрішнього ринку; регулювання цінової політики на сільськогосподарську продукцію); механізму регулювання економічної складової сталого розвитку (забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції; збалансоване використання конкурентних переваг сільського господарства; розвиток інвестиційно-інноваційної політики; розвиток аграрного ринку і його інфраструктури); соціальної складової сталого розвитку (забезпечення добробуту і якості життя населення; зниження рівня безробіття населення; зростання рівня доходів і обсягу споживання продукції населення); екологічної складової сталого розвитку (екологізація сільськогосподарського землекористування; використання ресурсозберігаючих технологій; забезпечення виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції), що сприятиме впровадженню дій щодо зростання конкурентних можливостей аграрних підприємств.

Рис. 3. Концептуальні засади стратегії конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах сталого розвитку

Встановлено, що значною проблемою формування конкурентоспроможності аграрних підприємств є відсутність достатньої державної підтримки направленої на збереження і відновлення природної родючості ґрунтів та обмеження дії шкідливого впливу на них. Перспективний розвиток

підприємства можливі лише за умови використання науково-технічного потенціалу, який поєднує професійний науково-практичний досвід і впровадження перспективних модернізованих та сучасних технологій, що забезпечить зростання рівня зайнятості сільського населення.

Визначено, щоб агропромислове виробництво було безбитковим і конкурентоспроможним, необхідно поліпшувати матеріально-технічну базу суб'єктів господарювання, впроваджувати у виробництво енерго- й ресурсозберігаючі технології. Конкурентні переваги сільськогосподарських підприємств впливають на обсяги експорту та імпорту сільськогосподарської продукції, державні резерви, а також на споживання продуктів харчування.

З метою підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств необхідно запровадити механізм державної підтримки аграрного виробництва за рахунок використання пільгового оподаткування, цінового регулювання паритетного розвитку, пільгового кредитування, дотування виробництва, стимулювання інновацій тощо.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає в забезпеченні конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах збалансування економічної, екологічної та соціальної складових сталого розвитку. За результатами дослідження зроблено висновки теоретичного, методичного і науково-прикладного характеру:

1. З'ясовано, що тільки конкурентоспроможні аграрні підприємства можуть виробляти продовольчу продукцію відповідно до вимог міжнародних стандартів та використовувати переваги міжнародного співробітництва в інвестуванні, кредитуванні, сертифікації, науково-технічному забезпеченні сільськогосподарського виробництва та реалізації товарів. Конкурентоспроможність аграрних підприємств визначено як здатність системи управління підприємства функціонувати в мінливих умовах господарювання, використовуючи специфічні конкурентні переваги та інвестиційні можливості з метою виробництва і реалізації якісної, безпечної, доступної сільськогосподарської продукції, яка задовольняє потреби споживачів на ринку. Виокремлено ознаки трактування дефініції «конкурентоспроможність підприємства» як: процесу боротьби між виробниками за провідні позиції на ринку; результату ефективного господарювання за умов конкурентного ринку; характеристики підприємства, що відображає сукупність переваг над конкурентами, гармонійність розвитку підприємства; здатності підприємства виробляти продукцію, надавати послуги, виконувати роботи, що в сукупності буде конкурентним на ринку.

2. Запропоновано фактори впливу на конкурентоспроможність аграрних підприємств на засадах сталості через поділ їх на зовнішні та внутрішні, що впливають на відношення покупців до підприємства та її продукції і як результат – зміна частки продукції підприємства на ринку. Принципи системи

управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств поділено на три групи: концептуальні (наукової обґрунтованості, ранжування, системності, комплексності, цільової спрямованості, єдності теорії та практики управління), ринкові (збереження та розвитку конкурентних переваг, ринкової орієнтації, гнучкості, етапності), альтернативні (багатоваріантності, співставності управлінських рішень при аналізі їх варіантів), застосування яких сприятиме досягненню ефективних соціально-економічних результатів при раціональному використанні ресурсів навколишнього середовища.

3. Сформовано методичний інструментарій оцінки конкурентоспроможності аграрних підприємств, який ґрунтується на сукупності критеріїв та показників, за допомогою яких можливо отримати достовірну оцінку рівня забезпечення конкурентних переваг і використання інвестиційних можливостей аграрних підприємств в розрізі економічної, соціальної, екологічної складових сталого розвитку. Систематизовано методи оцінки конкурентоспроможності аграрних підприємств в дві групи: основні (метод різниць, метод рангів, метод сум, метод добутоків, матричний метод) та специфічні (метод ефективної конкуренції, метод оцінки конкурентоспроможності підприємства на основі визначення конкурентоспроможності продукції, метод оцінки конкурентоспроможності підприємства на підставі рівня фінансової стійкості підприємства, бенчмаркінг).

4. В процесі дослідження встановлено, що протягом 2010-2019 рр. показники стану та ефективності виробництва сільськогосподарської продукції в аграрних підприємствах зросли, проте рівень рентабельності коливався в розрізі видів продукції; спостерігалось зростання суми середньомісячної заробітної плати працівників сільського господарства, продуктивності праці, але скоротилась чисельність сільського населення. Доведено, що пріоритетними завданнями для товаровиробників є підтримка досягнутого рівня виробничо-економічних і соціальних результатів діяльності, удосконалення взаємовідносин на партнерських і взаємовигідних засадах, модернізація застарілих економічних зв'язків і методів управління, вихід на нові сегменти галузевого ринку, прискорення темпів організаційного розвитку.

5. Встановлено, що за останні десять років в регіоні обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферу від стаціонарних джерел забруднення в сільському, лісовому та рибному господарстві зменшились, проте, спостерігається зростання дефіциту гумусу та основних елементів живлення в ґрунтах. Екстенсивне господарювання завдає значних збитків продуктивному потенціалу земельного фонду й значно знижує стійкість земель до деградаційних процесів. Сільськогосподарське освоєння території досить високе, тому використовуються заходи щодо раціонального використання природних ресурсів і зменшення забруднення навколишнього середовища. Діяльність аграрних підприємств регіону на засадах сталості сприяє формуванню умов для виробництва конкурентоспроможної екологічно чистої продукції, підвищення рівня і якості життя населення.

6. Використовуючи низку методів оцінки конкурентоспроможності аграрних підприємств, визначено, що найбільш конкурентоспроможним

стосовно виробництва продукції сільського господарства є Товариство з обмеженою відповідальністю «Агроюна» Одеської області. Обґрунтовано, що для підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств необхідно розробити низку умов формування ефективної системи управління підприємствами, спрямованої на стратегічний розвиток та отримання довгострокових результатів через врахування зовнішніх факторів впливу та внутрішніх резервів зростання ефективності.

7. Сформовані концептуальні засади стратегії конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах сталого розвитку визначають повне і ефективне використання наявних конкурентних переваг та інвестиційних можливостей суб'єктів господарювання, результатом впровадження яких стане досягнення високих науково-технічних рівнів зростання ефективності виробництва конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції, ресурсозбереження й екологізації діяльності. Запропоновано організаційно-економічний механізм управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств, який представляє собою сукупність підсистем, що відображають агреговані комплекси дій щодо зростання конкурентних можливостей аграрних підприємств.

8. Обґрунтовано заходи щодо підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств в частині пріоритетних напрямів зміцнення економічної та соціальної складових сталого розвитку, а саме: збалансоване використання конкурентних переваг; розвиток інвестиційного клімату; раціональне ефективне використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств; активізація державної підтримки аграрного сектору; забезпечення матеріальної основи відтворення населення; створення нових та модернізація робочих місць на селі; стимулювання зайнятості населення через професійне навчання; підвищення трудової активності працездатного населення; забезпечення ефективного використання трудового потенціалу; вирішення житлово-матеріальних проблем сільського населення тощо.

9. Визначено, що забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств через покращення екологічної складової їх сталого розвитку ґрунтується на таких напрямках: зменшення кількості викидів шкідливих речовин; запобігання деградації земель; розробка та впровадження ресурсоощадних технологій виробництва; збалансоване водопостачання сільського господарства; запобігання подальшому виснаженню водних ресурсів; запобігання вітровій та водній ерозії ґрунтів; виробництво органічної продукції тощо. Запропоновані екологічні перспективи у реалізації концепції конкурентоспроможності аграрних підприємств сприятимуть активізації екологізації землекористування та виробництва екологічно чистої конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Протосвіцька О.І., Федорчук О.М., Мохненко А.С. Аналіз ефективності функціонування підприємств продовольчої сфери. Обліково-аналітичне

забезпечення й оподаткування розвитку суб'єктів агробізнесу та сільських територій: колективна монографія. За заг. ред. Л.О. Мармуль. Херсон: Айлант, 2019. С. 223-235 (0,55 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: розглянуто загальні принципи функціонування підприємств продовольчої сфери.*

2. Fedorchuk O.M., Mokhnenko A.S., Protosivitska O.I. Concept of sustainable development of the food sector enterprises in the competitive environment [O. Fedorchuk and oth.]. Development of the innovative environmental and economic system in Ukraine : [collective monograph] in edition V .Khudolei, T.Ponomarenko. OKTAN PRINT s.r.o. 2019. Czech Republic. P. 123-141 (0,85 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: запропоновано концепцію сталої конкурентоспроможності підприємств продовольчої сфери.*

Статті у наукових фахових виданнях України, у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

3. Федорчук О.М., Протосвіцька О.І. Інвестиційно-інноваційне забезпечення формування конкурентоспроможності агропромислового підприємства. *Ефективна економіка: електронне наукове фахове видання*. 2017. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6921>. *Особистий внесок здобувача: проаналізовано рівень інвестиційно-інноваційного забезпечення формування конкурентоспроможності підприємств продовольчої сфери* (Index Copernicus, Google Scholar) (0,55 друк. арк.).

4. Федорчук О.М., Протосвіцька О.І., Мохненко А.С. Управління конкурентоспроможністю підприємства на основі застосування системного підходу. *Вісник східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Серія: «Економіка і менеджмент»*. 2018. Вип. 2(25). С. 13-25. *Особистий внесок здобувача: розглянуто загальні принципи управління конкурентоспроможністю підприємства* (Index Copernicus, Google Scholar, РИНЦ). (0,55 друк. арк.).

5. Федорчук О.М., Протосвіцька О.І. Фактори підвищення конкурентоспроможності агропромислових підприємств регіону. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія „Економічні науки”*. № 4. - 2018. С. 453-463. *Особистий внесок здобувача : запропоновано фактори підвищення конкурентоспроможності підприємств продовольчої сфери.* (Index Copernicus, Google Scholar, РИНЦ). (0,4 друк. арк.).

6. Протосвіцька О.І. Стала конкурентоспроможність підприємств продовольчої сфери: сутність та основні детермінанти. *Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції*. ХНТУ. № 29 (18). 2018. С.77-85 (0,65 друк.арк.).

7. Протосвіцька О.І. Соціальна складова формування сталої конкурентоспроможності підприємств продовольчої сфери в довгостроковій перспективі. *Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції*. ХНТУ. № 31 (20). 2019. С.81-88 (0,33 друк. арк.).

8. Федорчук О.М., Дискіна А.А., Протосвіцька О.І. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в контексті побудови конкурентоспроможної інфраструктури розумного міста. *Науковий вісник*

Херсонського державного університету. Серія: «Економічні науки». 2019. Вип. 33. С. 93-97. Особистий внесок здобувача: розглянуто загальні основи формування конкурентоспроможності підприємств на основі застосування підходу «смарт-спеціалізації» (Index Copernicus). (0,25 друк. арк.).

9. Лагодієнко, В.В., Федорчук О.М., Протосвіцька О.І. Управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств в умовах сталого розвитку. *Український журнал прикладної економіки. 2020. Том 5. № 2. С. 289-295* (індексується в наукометричній базі Index Copernicus) *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Економічні науки». 2019. Вип. 33. С. 93-97. Особистий внесок здобувача: розглянуто складові управління конкурентоспроможністю підприємств у мовах сталості (Index Copernicus). (0,3 друк. арк.).*

Статті та публікації в наукових виданнях іноземних держав:

10. Федорчук О.М., Протосвіцька О.І., Губко В.І. Забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств в контексті економічної детермінанти сталого розвитку. *Slovak international scientific journal. № 44 (2020) P.33-38. (Особистий внесок здобувача: досліджено основні економічні детермінанти сталого розвитку підприємства). (0,31 друк. арк.).*

Опубліковані матеріали апробаційного характеру:

11. Протосвіцька О. І. *Методичні основи оцінки конкурентоспроможності переробних підприємств. Проблеми і тенденції розвитку сучасної економіки в умовах інтеграційних процесів: теоретичні та практичні аспекти: збірник матеріалів II міжнародної науково-практичної конференції* (м. Херсон, 2-3 листопада 2017 р.). Херсон: ХДУ, 2017. С. 81-82 (0,13 друк. арк.).

12. Протосвіцька О. І. *Концепція формування сталої конкурентоспроможності переробних підприємств. Проблеми і тенденції розвитку сучасної економіки в умовах інтеграційних процесів: теоретичні та практичні аспекти: збірник матеріалів III міжнародної науково-практичної конференції* (м. Херсон, 11-12 листопада 2018 р.). Херсон: ХДУ, 2018. С. 41-43 (0,13 друк. арк.).

13. Протосвіцька О. І. *Методика моніторингу формування конкурентоспроможності підприємств. Транснаціональні зв'язки економіко-правових систем і бізнесу: тенденції та перспективи розвитку»: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції* (м. Херсон, 26 червня 2018 р.). Херсон: МуБіП, 2018. С. 54-57 (0,2 друк. арк.).

14. Протосвіцька О. І. *Формування моделі конкурентоспроможності підприємства з врахуванням впливу на неї регіональних факторів. Маркетингові орієнтири інноваційного розвитку економіки і міжнародний досвід: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції* (м. Херсон, 16 жовтня 2018 р.). Херсон: МуБіП, 2018. С. 88-91 (0,2 друк. арк.).

15. Протосвіцька О. І. *Засоби державної підтримки конкурентоспроможності вітчизняних підприємств продовольчого комплексу. Актуальні питання економічного розвитку в сучасних умовах: збірник матеріалів III всеукраїнської науково-практичної інтернет конференції* (м. Херсон, 29-30

березня 2019 р.). Херсон: ХДУ, 2019. С. 18-20 (0,2 друк. арк.).

16. Протосвіцька О. І. *Методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності агропромислових підприємств*. Імплементация інновацій обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку сучасного бізнесу: збірник матеріалів II міжнародної науково-практичної інтернет конференції (м. Харків, 18 квітня 2019 р.). Харків: ХДУХТ, 2019. С. 90-91 (0,15 друк. арк.).

17. Федорчук О. М., Протосвіцька О. І. *Формування конкурентоспроможності агропромислових підприємств в умовах лімітованого інформаційного забезпечення*. Сучасні проблеми обліку, аналізу, аудиту й оподаткування суб'єктів господарської діяльності: теоретичні, практичні та освітні аспекти: збірник матеріалів III всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 28-29 березня 2019 р.). Дніпро: НМетАУ, 2019. С. 495-499. (0,25 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: розкрито питання формування конкурентоспроможності підприємства в умовах обмеженого інформаційного забезпечення.*

18. Федорчук О. М., Протосвіцька О. І. *Методика оцінки сталої конкурентоспроможності підприємств продовольчої сфери*. Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством: збірник матеріалів II всеукраїнської науково-практичної інтернет конференції (Полтава, 23 квітня 2019 р.). Полтава: ПДАА, 2019. С. 99-101. (0,25 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: розглянуто методичні аспекти формування конкурентоспроможності підприємства.*

19. Федорчук О. М., Протосвіцька О. І. *Вплив розвитку інвестиційної складової на конкурентоспроможність інфраструктури аграрного сектору України*. Розвиток підприємницької діяльності в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет конференції (Херсон, 18-19 квітня 2019 р.). Херсон: ХДАУ, 2019. С. 183-185. (0,3 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: проаналізовано вплив інвестиційно-інноваційного забезпечення на формування конкурентоспроможності підприємств продовольчої сфери.*

20. Протосвіцька О. І. *Стратегічні орієнтири підвищення конкурентоспроможності переробних підприємств*. Інноваційні технології та актуальні питання післязбиральної доробки плодоовочевої продукції як важіль підвищення економічної ефективності: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет конференції (м. Херсон, 14-15 березня 2019 р.). Херсон, ХДАУ, 2019. С. 30-32 (0,3 друк. арк.).

21. Федорчук О. М., Протосвіцька О. І. *Необхідність та напрями забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах сталого розвитку*. Управління розвитком соціально-економічних систем: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Харків, 8 жовтня 2020 р.). Харків: ХНТУСГ, 2020. С. 542-544. (0,3 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано складові механізми забезпечення конкурентоспроможності.*

АНОТАЦІЯ

Протосвіцька О.І. Забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах сталого розвитку. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 - економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). - Одеська національна академія харчових технологій, Одеса, 2021.

Дисертаційна робота присвячена обґрунтуванню теоретико-методичних засад і розробці практичних рекомендацій щодо забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах сталого розвитку. У дисертації визначено зміст дефініції «конкурентоспроможність аграрних підприємств» та окреслено особливості її забезпечення в умовах сталого розвитку. Сформовано методичний інструментарій дослідження конкурентоспроможності аграрних підприємств на засадах сталості через поєднання сукупності методів, критеріїв та системи показників. Проведено аналіз впливу показників економічної, соціальної, екологічної складових сталого розвитку на забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств в сучасних умовах господарювання. За допомогою низки методів визначено рівень конкурентоспроможності аграрних підприємств Миколаївської області в умовах сталого розвитку. Розроблено концептуальні засади стратегії конкурентоспроможності аграрних підприємств для забезпечення процесу ефективного управління через збалансування економічної, соціальної та екологічної складових сталого розвитку. Сформований організаційно-економічний механізм управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств для впровадження дій щодо зростання конкурентних можливостей аграрних підприємств. Запропоновано напрями зміцнення економічної, соціальної, екологічної складових сталого розвитку аграрних підприємств для підвищення їх конкурентоспроможності.

Ключові слова: аграрні підприємства, сільськогосподарська продукція, конкурентоспроможність, сталий розвиток, стратегія розвитку, екологічна складова, екологічна складова, соціальна складова, конкуренція, система управління, організаційно-економічний механізм.

АННОТАЦИЯ

Протосвицкая О.И. Обеспечение конкурентоспособности аграрных предприятий в условиях устойчивого развития. - Квалификационная научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 - экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). - Одесская национальная академия пищевых технологий, Одесса, 2021.

Рассмотрены сущностные характеристики понятия «конкуренто-

способность предприятия» как процесс борьбы между производителями за ведущие позиции на рынке, результат эффективного хозяйствования в условиях конкурентного рынка; характеристика предприятия, отражающий совокупность преимуществ над конкурентами, гармоничность развития предприятия; способность предприятия производить продукцию, оказывать услуги, выполнять работы, в совокупности будет конкурентным на рынке.

Предложено экономическую категорию «конкурентоспособность аграрных предприятий» понимать как способность системы управления предприятия функционировать в меняющихся условиях хозяйствования, используя специфические конкурентные преимущества и инвестиционные возможности с целью производства и реализации качественной, безопасной, доступной сельскохозяйственной продукции, которая удовлетворяет потребности потребителей на рынке. Сформировано методический инструментарий оценки конкурентоспособности аграрных предприятий, представляющий собой совокупность показателей и критериев, отражающих целевые ориентиры и количественное измерение приближения системы к ориентиров в разрезе экономической, социальной, экологической составляющих устойчивого развития. Проведено анализ влияния показателей экономической, социальной, экологической составляющих устойчивого развития на обеспечение конкурентоспособности аграрных предприятий в современных условиях хозяйствования. С помощью ряда методов определен уровень конкурентоспособности аграрных предприятий Николаевской области в условиях устойчивого развития.

Разработано концептуальные основы стратегии конкурентоспособности аграрных предприятий, представляющие собой взаимосвязь экономической, социальной, экологической составляющих, результатом которого является синергетический эффект влияния на создание условий для производства и реализации конкурентоспособной экологически чистой сельскохозяйственной продукции и повышения уровня и качества жизни населения.

Сформированный организационно-экономический механизм управления конкурентоспособности аграрных предприятий, который является совокупностью организационного и экономического блоков, механизма регулирования экономической, социальной и экологической составляющих устойчивого развития, внедрение которых на системной основе даст возможность эффективно использовать ресурсный потенциал и инвестиционные возможности аграрных предприятий, обеспечит их конкурентоспособность в условиях изменений факторов внешней и внутренней среды. Разработаны направления укрепления экономической, социальной, экологической составляющих устойчивого развития аграрных предприятий для повышения их конкурентоспособности: уменьшение количества выбросов вредных веществ; предотвращение деградации земель; разработка и внедрение ресурсосберегающих технологий производства; сбалансированное водоснабжения сельского хозяйства; предотвращения дальнейшего истощения водных ресурсов; предотвращения ветровой и водной эрозии почв; производство органической продукции и тому подобное. Предложенные

экологические перспективы в реализации концепции конкурентоспособности аграрных предприятий будут способствовать активизации экологизации землепользования и производства экологически чистой конкурентоспособной сельскохозяйственной продукции.

Ключевые слова: аграрные предприятия, сельскохозяйственная продукция, конкурентоспособность, устойчивое развитие, стратегия развития, экологическая составляющая, экологическая составляющая, социальная составляющая, конкуренция, система управления, организационно-экономический механизм.

ANNOTATION

Protosvitska O.I. Ensuring the competitiveness of agricultural enterprises in terms of sustainable development. - Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of economic sciences on a specialty 08.00.04 - economics and management of the enterprises (on kinds of economic activity). - Odessa national academy of food technologies, Odessa, 2021.

The dissertation is devoted to substantiation of theoretical and methodical bases and development of practical recommendations on maintenance of competitiveness of the agrarian enterprises in the conditions of sustainable development. The dissertation defines the content of the definition of "competitiveness of agricultural enterprises" and outlines the features of its provision in terms of sustainable development. Methodical tools for studying the competitiveness of agricultural enterprises on the basis of sustainability through a combination of a set of methods, criteria and a system of indicators. The analysis of the influence of indicators of economic, social, ecological components of sustainable development on ensuring the competitiveness of agricultural enterprises in modern economic conditions is carried out. By means of a number of methods the level of competitiveness of the agrarian enterprises of the Nikolaev area in the conditions of sustainable development is defined. Conceptual bases of strategy of competitiveness of agrarian enterprises for maintenance of process of effective management through balancing of economic, social and ecological components of sustainable development are developed. An organizational and economic mechanism for managing the competitiveness of agricultural enterprises has been formed to implement actions to increase the competitive opportunities of agricultural enterprises. The directions of strengthening of economic, social, ecological components of sustainable development of the agricultural enterprises for increase of their competitiveness are offered.

Key words: agricultural enterprises, agricultural products, competitiveness, sustainable development, development strategy, environmental component, environmental component, social component, competition, management system, organizational and economic mechanism.